

УДК 32.321

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.58.47>

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Наталія Сабадаш

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
вул. Коцюбинського, 2, 58002, м. Чернівці, Україна*

Стаття присвячена дослідженню інституціональних засад реалізації гуманітарної політики в Україні на національному рівні в умовах російсько-української війни. Розкриваються особливості формування та функціонування державних і громадських інституцій щодо розробки та реалізації цілей державної гуманітарної політики. Проаналізовано тенденції реформування та зміни пріоритетів галузей гуманітарної політики у період російсько-української війни з 2014 року до 2024 року зокрема, реформ у сфері освіти, охорони здоров'я, молодіжної політики та у сфері культури. Здійснено аналіз нормативно-правових актів, що регулюють діяльність у гуманітарній сфері. Акцентовано на викликах, спричинених тривалим збройним конфліктом, які впливають на функціонування механізмів гуманітарної політики в Україні. Проаналізовано інституційні механізми реалізації гуманітарної політики в Україні в умовах російсько-української війни, зокрема їхню структуру, функції та правове регулювання. Висвітлено інституційні зміни, пов'язані з утворенням нових міністерств у напрямку реінтеграції тимчасово окупованих територій, у справах ветеранів та внутрішньо переміщених осіб, національної єдності України, які були спричинені об'єктивною необхідністю ефективного управління викликами, такими як окупацією територій та війною. Також з'ясовано, що нові інституції зосереджені на зміщенні акценту з питань реінтеграції окупованих територій на ширшу проблему національної єдності, зокрема збереження зв'язку з українцями за кордоном та сприяння їхньому поверненню. Здійснено оцінку ефективності діяльності державних органів, громадських організацій та міжнародних партнерів у сфері гуманітарної політики та соціального захисту постраждалих категорій населення. Визначено, що в умовах повномасштабної російської агресії місцеве самоврядування в Україні проявило стійкість та здатність виконувати свої функції, забезпечуючи життєдіяльність громад. Розроблено рекомендації щодо вдосконалення інституційних засад і підвищення координації між учасниками гуманітарної політики для ефективного реагування на виклики, спричинені війною. Розглянуто дані соціологічного опитування щодо довіри суспільства до державних інституцій України.

Ключові слова: гуманітарна політика, владні інституції, місцеве самоврядування, децентралізація влади, російсько-українська війна, Україна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз формування державного впливу на розвиток гуманітарної політики в Україні здійснено у працях В. Трощинського [1], В. Купрійчука [2], А. Іванова [3], І. Антипенко [4] та інших.

Сергієнко Л. виділяє ключові складові гуманітарної політики відповідно до об'єктів, суб'єктів та пріоритетів політики [5].

Горбатюк С. аналізував сучасний гуманітарний розвиток українського суспільства та концептуалізацію моделі гуманітарної політики в Україні на сучасному етапі реформ [6].

Туренко В. досліджував ключові фактори функціонування гуманітарної політики під час повномасштабної війни Росії проти України [7].

Авторка також зверталась до цієї проблематики у своїй статті щодо процесів локалізації національної гуманітарної політики в умовах повномасштабної війни в Україні [8; 9; 10].

Метою статті є проаналізувати інституціональні засади реалізації гуманітарної політики в Україні на національному рівні в умовах російсько-української війни, визначити основні виклики та проблеми в системі управління гуманітарною політикою.

Завдання статті:

1. Проаналізувати існуючі інституційні механізми реалізації гуманітарної політики в Україні в умовах російсько-української війни, зокрема їхню структуру, функції та правове регулювання.

2. Оцінити ефективність діяльності державних органів, громадських організацій та міжнародних партнерів у сфері гуманітарної політики та соціального захисту постраждалих категорій населення.

3. Розробити рекомендації щодо вдосконалення інституційних засад і підвищення координації між учасниками гуманітарної політики для ефективного реагування на виклики, спричинені війною.

Виклад основного матеріалу. В Україні інституційне забезпечення реалізації гуманітарної політики здійснюється законодавчою і виконавчою гілками влади.

Для ефективного функціонування держави як суб'єкта гуманітарної політики, всі гілки влади повинні належним чином виконувати свої конституційні обов'язки з управління гуманітарною сферою. Розподіл цих завдань відбувається наступним чином:

1) *Президент України* забезпечує отримання прав і свобод людини в усіх сферах, в тому числі в гуманітарній сфері; розробляє стратегію розвитку гуманітарної сфери, її основні цілі та пріоритети; створює міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, пов'язані з гуманітарною сферою, за поданням Прем'єр-міністра України; створює консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи для державного управління розвитком гуманітарної сфери;

2) *Верховна Рада України* встановлює основні принципи гуманітарної політики; схвалює загальнодержавні програми національно-культурного розвитку; контролює бюджетні витрати, пов'язані з гуманітарною сферою; призначає і контролює діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо збереження прав і свобод громадян у всіх сферах суспільного життя, в тому числі в гуманітарній сфері; законодавчо регулює мову, освіту та культуру та ін.;

3) *Кабінет Міністрів України* розробляє та реалізує політику держави щодо фінансування, інвестицій і податків у сфері освіти, науки та культури; розробляє та реалізує програми державного гуманітарного розвитку; керує роботою галузевих міністерств і відомств гуманітарної сфери. Кабінет Міністрів України є вищим органом у структурах органів виконавчої влади. Кабінет Міністрів України керує гуманітарною політикою, включаючи сім'ю та молодь, охорону здоров'я, освіту, науку, інновації, культуру, мистецтво, пресу та інформацію, фізичну культуру та спорт, міжконфесійні та міжнаціональні відносини, а також розробку державної політики у сфері мови.

4) *Місцеві державні адміністрації* здійснюють важливу роль у реалізації гуманітарної політики держави. Відповідають за впровадження загальнонаціональних принципів і програм гуманітарного розвитку в практику, адаптуючи їх до потреб і можливостей своїх регіонів;

5) *Політичні партії та громадські організації* представляють потреби та інтереси різних соціальних верств і груп у громадянському суспільстві, і активно впливають на гуманітарні процеси за допомогою різних засобів. Політичні партії пропонують програми духовного розвитку та механізми їх реалізації. Вони намагаються впровадити ці програми через владні відносини, участь у політичному житті країни (у структурах державної влади

різних рівнів, органах місцевого самоврядування), вплив на масову свідомість та багато іншого. На перспективи розвитку гуманітарної політики значною мірою впливають громадські організації через активну громадянську позицію та конкретні дії.

Отже, інституційний механізм державного управління гуманітарною політикою можна відобразити на рис. 1. [11, с. 142] та рис. 2. [12, с. 77].

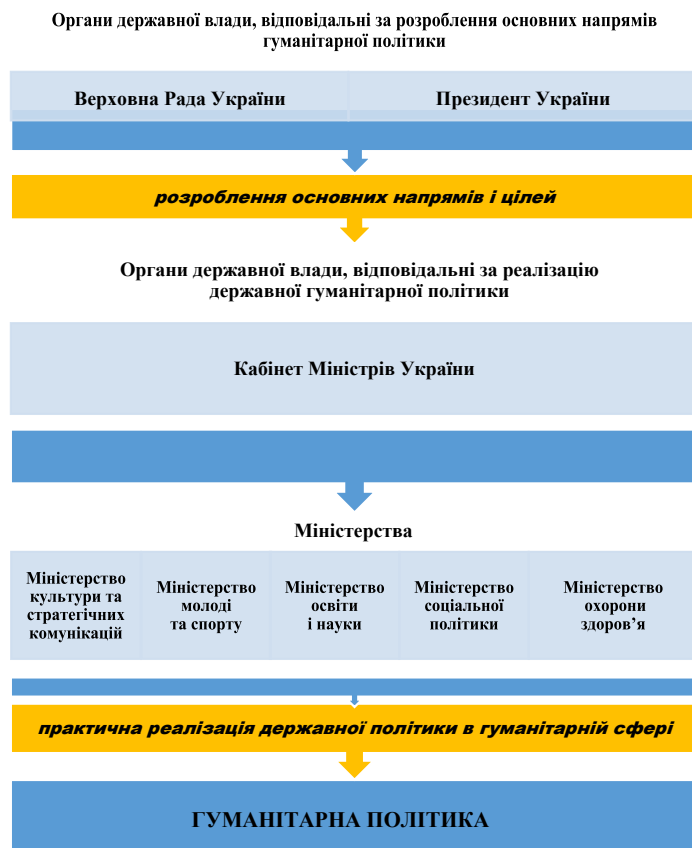

Рис. 1. Основні елементи інституційного прояву механізму державного управління в гуманітарній політиці

Джерело: складено автором [11, с. 142]

Отже, Центральний рівень – Верховна Рада України: здійснює законодавче регулювання гуманітарної політики (освіта, культура, охорона здоров'я, соціальний) проти). Кабінет Міністрів України: відповідає за координацію виконання законодавчих актів у гуманітарній сфері, розробляє державні програми та розподіляє бюджетні ресурси. Міністерства: центр управління та координації гуманітарної політики, зокрема: розвиток культури, захист національної спадщини, політика в освіті, розвиток науки, підтримка інновацій, забезпечення права громадян на охорону здоров'я тощо. Регіональний рівень – обласні та районні державні адміністрації: здійснюють запровадження гуманітарної діяльності.

Локальний рівень – органи місцевого самоврядування: здійснюють практичну реалізацію гуманітарної політики.

Рис. 2. Інституціональне забезпечення державної політики в гуманітарній сфері

Джерело: складено автором [12, с. 77]

З початком широкомасштабного російського вторгнення та героїчної відсічі з боку українців суттєво зросло позитивне ставлення до владних інститутів. І це пов'язано з тим, що попри суттєві людські й територіальні втрати владі вдалося стабілізувати діяльність державного апарату та налаштувати суспільство на рішучий спротив агресору. Важливу роль тут зіграло те, що представники центральних органів влади у критичні дні залишилися у столиці. Перш за все, для українців та всього світу вирішальним фактором уособлення незламності стало перебування в у напівоточеному Києві президента В. Зеленського та його адміністрації, уряду та парламенту [13].

Незважаючи на жорстоку військову агресію з боку Росії, Україна продовжує зберігати демократичний устрій. Демократичні інституції країни витримали цей важкий період та продовжують ефективно працювати. Парламент, уряд, судова система та органи місцевого самоврядування виконують свої функції. Хоча воєнний стан зумовив певні обмеження

демократичних прав і свобод відповідно до Конституції України та нормам міжнародного права, країна демонструє свою непохитну відданість демократичним цінностям.

Засоби масової інформації зберігають відносний плюралізм, а громадянське суспільство, незважаючи на певні обмеження, бере активну участь у процесі прийняття рішень. Цьому сприяє також консолідована позиція суспільства та влади щодо європейської інтеграції та досягнуті на цьому шляху успіхи. Згідно з результатами соціологічного опитування, проведеного у вересні 2024 року, підтримка вступу України до Європейського Союзу залишається високою та становить 88% опитаних [14, с.4].

Незважаючи на триваючу війну, український парламент продовжує діяти як дієздатна демократична інституція. У Верховній Раді України зберігаються відкриті дискусії між різними політичними силами, які демонструють готовність до компромісу з ключових питань. Поступово відновлюються звичні процедури роботи парламенту. Журналістам знову надано доступ до будівлі Верховної Ради, а пленарні засідання, хоч і з певною затримкою з міркувань безпеки, транслюються для громадськості [14, с.5].

Важливо відзначити відновлення доступу до інформації на офіційному вебпорталі парламенту. Після початку повномасштабного вторгнення публікація деяких даних була призупинена, однак зараз доступ відновлено. Зокрема, знову оприлюднюються стенограми пленарних засідань, інформація про народних депутатів, результати їх голосувань та інша діяльність, дані про помічників-консультантів депутатів, інформація про депутатські фракції та групи, а також про склад комітетів [14, с.5].

Верховна Рада України зміцнила співпрацю з Європейським парламентом. Ще наприкінці 2023 року Голова Верховної Ради України та Президентка Європейського парламенту підписали Меморандум про взаєморозуміння, який підкреслює важливість спільних зусиль у відновленні, розвитку та реформуванні України, а також у зміцненні інституційної спроможності та підвищенні прозорості роботи Верховної Ради. Особливо варто відзначити, що Меморандум закріпив формат співпраці на рівні парламентських комітетів, і ця співпраця вже ефективно здійснюється, зокрема, у сфері консультацій щодо процесу вступу України до Європейського Союзу та адаптації українського законодавства до стандартів ЄС [14, с. 9].

У 2024 році виконавча влада України загалом адаптувалась до функціонування в умовах війни. На відміну від перших років повномасштабного вторгнення, які характеризувалися кризовим реагуванням системи державного управління на нові виклики, у 2024 році відбулася певна адаптація до роботи в умовах воєнного стану [14, с.6].

Кожне з наведених далі міністерств має свою сферу відповідальності, всі вони в той чи інший спосіб керують певною підгалуззю сфери гуманітарної політики:

1) Міністерство соціальної політики України, разом із підпорядкованими структурами та органами:

Національна соціальна сервісна служба України;
Державна служба України у справах дітей;
Пенсійний фонд України.

2) Міністерство охорони здоров'я України, разом із підпорядкованими структурами та органами:

Національна служба здоров'я України;
Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками.

3) Міністерство освіти і науки України, разом із підпорядкованими структурами та органами:

- Національна комісія зі стандартів державної мови;
- Державна служба якості освіти України.

4) Міністерство молоді та спорту України.

5) Міністерство культури України та стратегічних комунікацій України, разом із підпорядкованими структурами та органами:

- Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти;
- Державний комітет телебачення і радіомовлення України;
- Український інститут національної пам'яті УІНП.

Кожне із зазначених міністерств та їх підпорядковані органи забезпечують важливу роль у реалізації гуманітарної політики України, забезпечуючи управління окремими підгалузями цієї сфери від соціального захисту та охорони здоров'я до освіти, культури та спорту. Усі вони розв'язують ключові завдання в межах своїх компетенцій, спрямованих на покращення якості життя громадян та розвиток гуманітарного потенціалу.

З 2014 року, відколи Україна зіткнулася з російською агресією, гуманітарна політика країни зазнала істотних трансформацій. Зміни були зумовлені новими викликами, серед яких: реінтеграція окупованих територій після їх звільнення, підтримка внутрішньо переміщених осіб (ВПО), зміцнення інформаційного простору та формування національної ідентичності в умовах зовнішньої загрози. Упродовж останнього десятиліття реформування гуманітарної сфери стало одним із пріоритетних напрямів державної політики.

У 2015 році Президент України своїм указом затвердив стратегію у сфері прав людини. Згодом, через шість років, цю стратегію було оновлено, частково адаптувавши 27 напрямів її реалізації до умов збройної агресії Російської Федерації. Особливий акцент зроблено на захисті прав ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб (ВПО), мешканців тимчасово окупованих територій, а також осіб, зниклих безвісти, та їхніх родин. Реалізація цієї стратегії також має забезпечити належне виконання міжнародних зобов'язань України у сфері прав людини, включно з Угодою про асоціацію між Україною та ЄС [15].

У 2016 році в Україні було створено Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб. Заснування цього міністерства стало свідченням стратегічної важливості, яку уряд надавав питанням повернення та реінтеграції окупованих територій. Міністерство отримало повноваження з координації відповідної політики, що охоплювала правові, гуманітарні, економічні та інформаційні аспекти реінтеграції. У 2019 році до сфери відповідальності цього міністерства було додано питання піклування про ветеранів. Проте, вже наступного, 2020 року, для розробки та реалізації державної політики щодо ветеранів було створено окреме профільне міністерство. [16]. Варто зазначити, що профільне міністерство забезпечить сталий розвиток підтримки ветеранів. Утворення окремого Міністерства у справах ветеранів України пов'язане зі зростанням ролі підтримки ветеранів, особливо в контексті російсько-української війни. Вищевказана категорія населення потребує спеціалізованої допомоги, тому створення окремого органу влади дозволяє сконцентрувати зусилля на розв'язанні їх потреб.

Інституційні зміни, пов'язані з утворенням вищевказаних Міністерств спричинені об'єктивною необхідністю ефективного управління викликами, такими як окупацією територій та війною.

Згодом Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України було перейменовано на Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. 3 грудня 2024 року в Україні створено Міністерство національної єдності, яке було сформовано шляхом перейменування Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій. Основним завданням нового міністерства стане посилення політики щодо українців, які виїхали за кордон у різні періоди. Зокрема, відомство зосередиться на розробці та реалізації програм, спрямованих на повернення українців із міграції.

Міністерство соціальної політики України за розглянутий період втратило декілька підпорядкованих органів: Служба зайнятості та Інспекція з питань праці перейшли до Міністерства економіки України, а Комітет у справах ветеранів став окремим міністерством [16].

Передача Державної служби зайнятості та Інспекції з питань праці до Міністерства економіки України обумовлена прагненням об'єднати економічну та трудову політику під єдиним управлінням, що дозволяє узгодити регулювання зайнятості та праці з економічною політикою країни.

У 2021 році у підпорядкуванні Міністерство соціальної політики України створили Національну соціальну сервісну службу. Сьогодні служба є інструментом запровадження нової моделі соціальної підтримки – переходу від виплат до надання соціальних послуг, пристосованих до потреб кожної родини [16]. У 2023 році була створена окрема служба у справах дітей, яка також підпорядкована Міністерству соціальної політики України [16].

У 2016 році запрацювала *медична реформа*. Її основою є те, що в центрі уваги – пацієнт, який тепер не має прив'язки за місцем проживання і може вільно обирати свого сімейного лікаря, педіатра чи терапевта. Медичні фахівці стають першими, до кого звертаються по допомогу, і координують подальше лікування, якщо воно необхідне [15].

Відтоді фінансування закладів охорони здоров'я почало залежати від кількості пацієнтів, які туди звертаються. Таким чином здійснювалось стимулювання закладів надавати якісні послуги та боротися за лояльність людей. Ще одна мета реформи – зменшити бюрократичне навантаження на лікарів за допомогою онлайн-системи для записів і дати їм більше свободи у прийнятті рішень щодо лікування пацієнтів [15].

Також із 2017р. діє урядова програма «Доступні ліки», яка має на меті зробити життєво необхідні ліки доступнішими для українців із хронічними захворюваннями [15].

У межах реформи діють державні програми, серед яких – започаткована 2020 року Програма медичних гарантій (ПМГ). Її мета – зробити медичні послуги доступними для всіх громадян країни, незалежно від їхнього фінансового становища чи місця проживання. Передбачено широкий спектр послуг: екстрену, первинну і спеціалізовану медичну допомогу, реабілітацію, медичну допомогу дітям, вагітним, породіллям і пацієнтам із захворюваннями, що обмежують життя чи загрожують йому [15].

У 2017р. розпочалась *освітня реформа*, із прийняттям Закон України «Про освіту» – документ, що заклав фундамент для реформи, покликаної модернізувати систему навчання і зробити її більш гнучкою, ефективною та адаптованою до потреб сучасного світу. У 2018р. був розроблений і затверджений новий Державний стандарт початкової освіти. За новими вимогами в тестовому режимі упродовж 2017-2018 н. р. навчались у 100 школах. Згодом за цією системою розпочали навчатися всі початкові класи. Після цього розпочалась реформа середньої школи, котру довелося зупинити на три роки через пандемію коронавірусу, а згодом через повномасштабну війну в Україні. У квітні 2023р. її знову відновили [15].

Одне з ключових нововведень – Нова українська школа (НУШ). Вона робить акцент на розвитку компетенцій учнів, їхніх особистих якостей і соціальної взаємодії, а не просто на засвоєнні знань. Основи НУШ використовує більшість шкіл [15].

Під час освітньої реформи більше повноважень отримали місцеві органи влади, які краще знають потреби шкіл у громадах. Закладам загальної середньої освіти дозволили більш вільно обирати навчальні програми, методики викладання та оцінювання учнів [15].

Також Закон України «Про освіту» заклав правову основу для впровадження інклюзивної освіти. Він гарантує право кожної дитини на якісне навчання і передбачає створення відповідних умов у загальноосвітніх закладах. Цієї мети досягають коштом спеціальних

навчальних програм і методик, підготовки фахівців для роботи в інклюзивних класах, планування шкіл як безбар'єрного середовища і купівлі нового обладнання [15].

У вищій освіті запроваджують державні гранти для вступників на контракт від 15 тисяч грн і більше щорічно впродовж навчання. У 2024р. набрав чинності закон, який вносить зміни в університетську освіту: тепер студенти можуть розпочати навчання за міждисциплінарною освітньою програмою, а через рік-півтора обрати конкретну спеціальність. Такі нововведення мають зробити освітній процес гнучкішим [15].

Серед інституційних інновацій у сфері національної *молодіжної політики* заслуговує на увагу державна установа «Всеукраїнський молодіжний центр», яка створена у 2019 році. Відповідно до Закону України є структурою, що сприяє розвитку регіональних і місцевих регіональних центрів [17, с. 58]. У сфері молодіжної політики 2021 рік став визначальним у формуванні та реалізації молодіжної політики. Цього року було ухвалено довгоочікуваний Закон України «Про основні засади молодіжної політики», який дав поштовх до позитивних змін у цій сфері [17, с. 58]. Попри виклики та загрози повномасштабного вторгнення, законодавчий акт втілюється в життя. Якщо стисло узагальнити його зміст, у ньому йдеться про такі три основні моменти: участь молоді, молодіжну інфраструктуру та фінансування молодіжної сфери [18].

Законодавчі інновації забезпечили підґрунтя для додаткових форм інституалізації національної молодіжної політики. Зокрема йдеться про діяльність консультативно-дорадчих органів на всіх рівнях публічної влади України (Рада з молодіжних питань при Президентові України, Національна рада з питань молоді при Кабінеті Міністрів України, Національна молодіжна рада, Молодіжна рада при Міністерстві закордонних справ України, молодіжні ради при місцевих органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування, мережі молодіжних центрів і просторів (загальнодержавного, регіонального та місцевого рівнів) [17, с. 58]. Вже у час повномасштабного вторгнення в Україні лише у 2023 році з'явилося 120 нових молодіжних рад. Загальна їхня кількість становить понад 430. І попри всі виклики, які нині постали перед нашою країною, щодня з'являються нові молодіжні об'єднання [18].

У сфері *культури* також відбулись суттєві зміни. З'явилися нові інституції. Так, у 2017р. заснували Український інститут – установу, що розвиває культурну і наукову співпраці України на міжнародному рівні, поширює знання про Україну й ознайомлює з українським контекстом іноземців [15].

Того ж року заснували Український культурний фонд (УКФ). Він став відомими своєю грантовою підтримкою культурних проєктів. Також УКФ популяризує культурні цінності та повернення до національної ідентичності серед українців, займається освітніми та просвітницькими програмами, щоб підвищувати культурний рівень суспільства [15].

У 2019 р. Верховна Рада України ухвалила закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Рішення допомагає обстоювати право на обслуговування державною мовою в органах державної влади й місцевого самоврядування, у сферах освіти, охорони здоров'я, інформаційної діяльності, культури, торгівлі та послуг, реклами [15].

З 2020 р. Міністерство культури отримало у сферу своєї відповідальності інформаційну політику та відповідно Комітет з телебачення та радіомовлення (а Міністерство інформаційної політики України, яке існувало у 2015-2018рр., було ліквідоване) [16]. З 6 вересня 2024р. згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 1028 Міністерство культури та інформаційної політики України було перейменоване на Міністерство культури та стратегічних комунікацій України. Зміни в структурі управління інформаційною політикою та культурою та подальше його перейменування на Міністерство культури та

стратегічних комунікацій України, відображають посилення ролі інформаційної безпеки в умовах сучасних викликів. Такий крок підкреслює зростання значення стратегічних комунікацій для протидії дезінформації, формування національної єдності.

Водночас функціонування суспільного мовника «Суспільне» стало елементом цієї політики. Впізнаваність і довіра серед громадян після початку повномасштабного вторгнення до «Суспільного» значно зросла, що свідчать про ефективність у забезпеченні суспільно важливої інформації. Однак, як і інші українські ЗМІ, «Суспільне» стикається з проблемами недофінансування та кадрового дефіциту, що ставить під загрозу його стійкість і подальший розвиток [14, с. 7]. Попри індексацію видатків з 1,85 до 2,17 млрд грн на «Суспільне» у проєкті бюджету на 2025 рік є ризик зменшення його фінансування [14, с. 32]. Станом на серпень 2024 року, за даними опитування фонду «Демократичні ініціативи», близько половини (50,6%) українців вважають, що марафон повністю або частково втратив актуальність. Протилежної думки дотримуються лише 18% [14, с. 31].

В умовах повномасштабної російської агресії місцеве самоврядування в Україні проявило стійкість та здатність виконувати свої функції, забезпечуючи життєдіяльність громад. Воно стало не лише фундаментом для організації територіальної оборони, але й потужним каталізатором для об'єднання волонтерських зусиль. Завдяки діяльності органів місцевого самоврядування було забезпечено належні умови для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які знайшли притулок по всій країні. Десятиріччя реформи децентралізації, відзначене у 2024р., переконливо підтвердило свою ефективність, особливо в умовах воєнного стану. Стійкість та готовність місцевої влади діяти в таких складних обставинах є яскравим доказом успіху цієї реформи. [14, с. 26].

У 2024р. продовжують функціонувати 1439 територіальних громад, до яких увійшло 27 883 населених пунктів [19]. Завдяки зміні органи місцевої влади можуть самостійно скеровувати розвиток інфраструктури, вільніше розпоряджатися майном, а також визначати пріоритети виділеної частини держбюджету. Наприклад, за 2023 рік територіальні громади добровільно переказали на підтримку ЗСУ понад 16 мільярдів гривень [15].

Оновлене законодавство щодо місцевого самоврядування посилило інструменти прямої демократії, але не врахувало специфіку воєнного стану, зокрема ролі військових адміністрацій, що створює правові колізії. Ухвалені ВРУ у травні 2024р. законодавчі зміни щодо місцевого самоврядування мають позитивний потенціал. Вони визначають чіткий перелік інструментів прямого народовладдя, та врегульовують їх застосування. Встановлюються норми щодо обов'язковості звітування сільського, селищного, міського голови перед територіальною громадою. Статути територіальних громад набувають статусу обов'язкового документа з можливістю реалізації цієї норми через пролонгацію її застосування з 01.01.2027 р. [14, с. 26]. Надано нормативне визначення терміну «мешканець», що потенційно дозволить інтегрувати ВПО у життя громад [14, с. 26]. Ухвалено закон, яким відрегульовано повноваження місцевого самоврядування щодо фінансування з місцевих бюджетів для потреб сил оборони. Закон було прийнято Парламентом та спрямовано на підпис Президенту. Проте, зазначені законодавчі зміни до Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» також мають ряд недоліків, зокрема вони не враховують реалії воєнного стану [14, с. 26]. Закон не передбачає особливостей реалізації місцевої демократії на деокупованих територіях і не визначає ролі та повноваження військових адміністрацій у забезпеченні участі територіальної громади у розв'язанні питань місцевого значення під час воєнного стану [14, с. 26].

Громадянське суспільство відіграє ключову роль у забезпеченні стійкості України під час війни, зокрема шляхом збору коштів на гуманітарні потреби та підтримку

обороздатності країни. Організації громадянського суспільства також є важливим джерелом експертної підтримки для уряду, особливо в процесі європейської інтеграції. При внесенні змін до нормативно-правової бази, що регулює діяльність громадянського суспільства, уряд має дотримуватися підходу, який враховує специфіку та динаміку цього сектору, гарантуючи його безперешкодне функціонування та уникаючи надмірного втручання. [14, с. 7].

Інституційні зміни у сфері гуманітарної політики України стали органічно пов'язані з діджиталізацією. Розвиток цифрових технологій не тільки оптимізував управлінські процеси, але й змінив підхід до взаємодії держави з громадянами, зробивши її більш доступною, прозорою та ефективною.

Таким чином, після 2014 року Україна розпочала шлях розвитку «цифрової держави», цифрових платформ: створили Міністерство цифрової трансформації, розвивали електронні ресурси та електронний документообіг, що значно спростило процеси отримання різних державних послуг, а також посилили захист державних інформаційних систем [15].

Одним із найуспішніших проєктів Міністерства цифрової трансформації стала «Дія» – багатофункційний портал, що змінив підхід до взаємодії між державою і її громадянами. Окрім документів, тут є чимало послуг для українців будь-якого віку, що раніше були доступні лише офлайн. Під час повномасштабного вторгнення у Дію додали фінансову компенсацію, гранти на власну справу тощо [15]. Також у мобільному застосунку Порталу «Дія» забезпечено роботу сервісів «Дія-TV», «Дія-Радіо», «єВорог», симулятор керування БПЛА «Байрактар», купівлі військових облігацій і відображення інформації, яка міститься у єДокументі, пенсійному посвідченні, посвідці на тимчасове та постійне проживання [20, с. 26].

Як свідчать опитування Центру Разумкова, які здійснювались у вересні 2024 року щодо довіри до інститутів, то на третьому році війни серед державних і суспільних інститутів найчастіше довіра висловлюється до Збройних Сил України (їм довіряють 91,5% опитаних), Державної служби з надзвичайних ситуацій (83%), волонтерських організацій (80%), добровольчих загонів (79,5%), Національної гвардії України (74%), Державної прикордонної служби (70%), Служби безпеки України (64%), Міністерства оборони України (63%), Церкви (62,5%), громадських організацій (59%) [21].

Також частіше висловлюється довіра, ніж недовіра до Національного банку України (відповідно 50% і 39%), Національної поліції України (відповідно 50% і 41%), Президента України (відповідно 48,5% і 44,5%), до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини (Омбудсмена) (відповідно 42% і 34%) [21].

До голови міста (селища, села) (відповідно 47% і 45%) та до ради міста (селища, села), в якому живе респондент (відповідно 45% і 46%) довіра та недовіра висловлюється приблизно однаковою мірою [21].

Більшість респондентів висловлюють недовіру Верховній Раді України (не довіряють їй 78,5%), державному апарату (чиновникам) (77%), політичним партіям (73,5%), Уряду України (72,5%), судам (судовій системі загалом) (70%), (Центр Разумкова, 2024). Також частіше висловлюється недовіра, ніж довіра, ЗМІ України (не довіряють їм 48%, довіряють 45% опитаних [21].

Таким чином, в умовах війни українське суспільство демонструє високу довіру до Збройних Сил України і волонтерських структур, які є безпосередніми учасниками боротьби за національну безпеку та підтримку постраждалих. Натомість існує значний скептицизм щодо політичних інституцій, судової системи та державного апарату, що випускає про потребу в подальшому реформуванні цієї сфери.

Отже, здійснений аналіз показує, що з 2014 року до 2024 року відбулися значні трансформації у державних підходах до управління гуманітарною сферою. Зміни були зумовлені як внутрішніми потребами реформування, так і зовнішніми викликами, породженими російською агресією проти України.

Інституційні зміни в гуманітарній сфері, розпочаті після 2014 року, мають на меті адаптуватися до нових викликів, зокрема російської агресії. Створення Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України було виправданим та необхідним кроком. Перейменування цього Міністерства на Міністерство національної єдності України відображає зміщення акценту з питань реінтеграції окупованих територій на ширшу проблему національної єдності, зокрема збереження зв'язку з українцями за кордоном та сприяння їхньому поверненню.

Також ефективним є створення Міністерства у справах ветеранів України. Створення централізованого органу дозволяє сформувати єдину державну політику у цій сфері та забезпечити її послідовну реалізацію і свідчить про підвищення пріоритетності питань соціального захисту ветеранів на державному рівні.

Інституційне забезпечення гуманітарної політики в умовах війни є критично важливим для ефективного реагування на гуманітарні кризи. Ось кілька рекомендацій щодо вдосконалення цього забезпечення в умовах війни в Україні:

- 1) привести національне законодавство у відповідність до міжнародних стандартів у сфері гуманітарного права та захисту прав людини;
- 2) забезпечити інституції кваліфікованими кадрами;
- 3) здійснювати належне фінансування для успішної реалізації програм;
- 4) підтримувати діяльність громадських організацій, які працюють у гуманітарній сфері, забезпечуючи їм фінансову та організаційну підтримку.

Таким чином, гуманітарна політика України в умовах війни вимагає гнучких підходів і ефективних механізмів управління. Ефективне управління гуманітарною політикою в Україні вимагає синергії зусиль державних органів, громадянського суспільства та міжнародних партнерів для подолання сучасних викликів та забезпечення сталого розвитку у післявоєнний період.

Список використаної літератури

1. Трощинський В., Кравченко М., Петроє О., Ярош Н. Соціальна і гуманітарна політика в Україні в умовах сучасних викликів. Державне управління: теорія та практика. 2016. (2). С. 32–44.
2. Купрійчук В., Градівський В. Розмежування повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування в управлінні гуманітарним розвитком. In *The 11-th International scientific and practical conference "Science and education: problems, prospects and innovations"*. 2021. Р. 222–230. CPN Publishing Group, Kyoto, Japan.
3. Іванов А. Соціальна і гуманітарна політика в Україні в умовах війни. Вчені записки ТНУ імені ВІ Вернадського. 2023. С. 61–65.
4. Антипенко І., Волчо В. Вітчизняна гуманітарна політика: специфіка нормативно-правового забезпечення. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. 4 (4).
5. Сергієнко Л. Гуманітарна політика України: ідентифікація складових, об'єктів, суб'єктів та пріоритетів. *«Вісник ЖДТУ»: Економіка, управління та адміністрування*. 2019. (2(88), С. 162–173. URL: [https://doi.org/10.26642/jen-2019-2\(88\)-162-173](https://doi.org/10.26642/jen-2019-2(88)-162-173).
6. Горбатюк С. Концептуалізація моделі гуманітарної політики в Україні на сучасному етапі реформ. *Ефективність державного управління*, 2018. (55). URL: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.55.2018.146717>.

7. Туренко В. Ключові фактори функціонування гуманітарної політики в контексті повномасштабної війни Росії проти України. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки*. 2024. С. 35-39.
8. Сабадаш Н. Зміни пріоритетів гуманітарної політики під час воєнного стану: локальний та регіональний вимір». *Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи»*, Чернівці. 2022. С. 239-243.
9. Круглашов А., Сабадаш Н. Транскордонне співробітництво в умовах повномасштабної війни в Україні: гуманітарні та безпекові виміри. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2024. Том 14. С. 35-58. URL: <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2024.14.35-58>.
10. Сабадаш Н. Локалізація національної гуманітарної політики в умовах повномасштабної війни в Україні. *Влада та управління: зб. наук. праць*. 2023. вип. 9. С. 95-105.
11. Чечель О. Поняття і зміст механізмів державного управління в гуманітарній сфері. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2019. № 3 (22). С. 137-145. URL: http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2019/3/3_2019.pdf#page=137.
12. Мойсіяха А. Інституціональний складник механізмів реалізації державної політики у соціогуманітарній сфері. *Публічне управління та адміністрування в Україні*. 2020. вип.17. С. 73-79. URL: https://web.archive.org/web/20200829180859id_/http://www.pag-journal.iei.od.ua/archives/2020/17-2020/15.pdf.
13. Резнік О. Ставлення українців до влади під час повномасштабної війни. 2023. URL: <https://dif.org.ua/article/stavlennya-ukraintsiv-do-vladi-pid-chas-povnomasshtabnoi-viyni>.
14. Democracy Reporting International (DRI). Огляд демократичних інститутів України під час війни. Проміжний звіт – 2024. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/Oglyad-demokratychnykh-institutiv-Ukrayiny-pid-chas-vijny.pdf>.
15. Як змінилася Україна за 10 років війни. *Ukrainer*. 2024. URL: <https://www.ukrainer.net/ukraina-10-rokiv>.
16. Центральні органи виконавчої влади: що, коли й навіщо? *Укрінформ*. 2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3864127-centralni-organi-vikonavchoi-vladi-sokoli-j-naviso.html>.
17. Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2012-2021 років). *Реформування молодіжної політики відповідно до сучасних запитів молоді та держави*. 2021. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/dopovid-molod-2012-2021-pdf.pdf.
18. Два роки Законів «Про основні засади молодіжної політики» – що змінилося? «Укрінформ». 2023. URL: <http://surl.li/aegsdj>.
19. Територіальні громади. Децентралізація. URL: <https://decentralization.ua/newgromada>.
20. Звіт про виконання у 2022 році Стратегії реформування державного управління України. Реформа державного управління. 2022. URL: https://api.par.in.ua/uploads/progress_report/file_uk/39/PAR_Report_2022_ukr.pdf.
21. Політичні підсумки 2022 року: оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади, довіра до соціальних інститутів (вересень 2024 р.). Центр Разумкова. 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-ta-diialnosti-vlady-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diichiv-vira-v-peremogu-veresen-2024r>.

INSTITUTIONAL FOUNDATIONS FOR IMPLEMENTING HUMANITARIAN POLICY IN UKRAINE ON THE NATIONAL LEVEL IN THE CONTEXT OF THE RUSSO-UKRAINIAN WAR

Natalia Sabadash

*Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University
Kotsyubynskoho st., 2, 58002, Chernivtsi, Ukraine*

The article is devoted to the study of institutional foundations for the implementation of humanitarian policy in Ukraine at the national level in the context of the Russian-Ukrainian war. It explores the features of the formation and functioning of state and public institutions in developing and implementing the goals of state humanitarian policy. The article analyzes the trends of reforms and changes in priorities in the field of humanitarian policy during the Russian-Ukrainian war from 2014 to 2024, in particular, reforms in education, healthcare, youth policy, and culture. An analysis of regulatory legal acts governing activities in the humanitarian sphere is carried out. The article focuses on the challenges caused by a prolonged armed conflict that affect the functioning of humanitarian policy mechanisms in Ukraine. It analyzes the institutional mechanisms for implementing humanitarian policy in Ukraine in the context of the Russian-Ukrainian war, including their structure, functions, and legal regulation. The article highlights institutional changes related to the creation of new ministries focused on the reintegration of temporarily occupied territories, veterans' affairs, and internally displaced persons, and the national unity of Ukraine, which were caused by the objective need for effective management of challenges such as the occupation of territories and war. It also reveals that new institutions focus on shifting the emphasis from the issues of reintegrating occupied territories to the broader problem of national unity, in particular, maintaining ties with Ukrainians abroad and facilitating their return. The article assesses the effectiveness of state agencies, public organizations, and international partners in the field of humanitarian policy and social protection of vulnerable groups. It is determined that under the conditions of a full-scale Russian aggression, local self-government in Ukraine has demonstrated resilience and the ability to perform its functions, ensuring the life of communities. The article develops recommendations for improving the institutional foundations and enhancing coordination among humanitarian policy actors for an effective response to the challenges posed by the war. The article considers the data of a sociological survey on public trust in Ukrainian state institutions.

Key words: humanitarian policy, governmental institutions, local self-government, decentralization, Russian-Ukrainian war, Ukraine.